

OM ETTERVIRKNINGENE AV MAASTRICHT OG «EUROPA '92»

I 1985 lanserte EF 1992 som det store gjennombruddsåret for et «Europa uten grenser». I tilbakeblikk er det fra et EF-kritisk synspunkt fristende å harselere over den bedrøvelige fasit vi sitter igjen med. Men av flere grunner er dette lite klokt. Den fremste grunnen er at EF-prosjektet om total markedsfrihet (indre marked) og et tilsvarende politisk rammeverk (Den europeiske union) fortsatt er en realitet. I de kritiske øyeblikk i det begivenhetsrike 1992 (blant annet rett etter det danske nei den 2. juni) opplevde vi hvordan de politisk tunge aktørene understreket nødvendigheten å videreføre unionsplanene. Som så ofte før i lignende situasjoner møttes Frankrikes og Tysklands ledere til et krisemøte – bokstavelig talt «dagen derpå» – der de laget et kommunike som ganske enkelt sa at uansett hva som måtte skje, så ville arbeidet med Den europeiske union bli videreført. Hva for eksempel det danske folk måtte mene, ble feid til side med den nyfødte arroganse som er blitt så typisk for Europas makelite. Dermed bekreftet de bare enda en gang mangelen på demokrati som et hovedproblem for EF og Europa.

I en situasjon med «total politisk-juridisk forvirring»¹ ble danskene ganske enkelt sendt hjem med beskjed om å lage en ny avstemning. Etter et hardkjør fra samtlige betydelige politiske partier, inklusive det danske SF og med media trygt plassert på ja-siden, stemte likevel 43 % av danskene nei til union i mai 1993. I sannhet et viktig lærestykke i demokrati – eller mangel på sådant. Og en viktig pekepinn om hva de små aktører, enten det gjelder land eller folkelige interessegrupper, kan forvente i en fremtidig EF-union.

Det danske nei forble imidlertid ikke uten virkninger. Dette neiet utløste konflikter som tidligere ikke hadde vært så lett synlige. Det er særlig to typer konflikter som etter juni 1992 har stått sentralt. For det første fikk EF-skeptikere av alle slag enda en bekreftelse på at deres motstand ikke er grunnløs. Kjernen i denne konflikten er mangelen på demokratisk legitimitet og demokratiske institusjoner i EF. For det andre begynte stadig flere aktører innen den internasjonale finansverden å ane at EFs monetære stabilitet var en illusjon. Det danske nei var en demonstrasjon av at det var krefter i Europas folkelige undergrunn som hittil var undervurdert. Disse ville sette grenser for evnen og viljen hos den politiske klassen når det gjaldt å videreføre arbeidet mot en politisk og økonomisk union med felles valuta.

Først med inngåelsen av Maastricht-traktaten i desember 1991 oppsto det en reell og kritisk debatt om EF i medlemslandene. Tradisjonen i EF-Europa

hadde til da vært at utenrikspolitikk, innbefattet Europa-politikk, ble avgjort over hodet på folket. Vest-Europa på 50-tallet opplevde ikke noen debatt, enn si folkeavstemninger, før Romatraktaten ble undertegnet. Den politiske scenen var dominert av autoritære politikere som Adenauer og De Gaulle. Den lederstil som Europas politiske eliter sto for fram til midten av 60-tallet, kunne overleve lenge innenfor EF-systemet. Her er man unndratt demokratisk kontroll. Politikk består i at EF-kommisjonen fremmer sine forslag basert på anbefalinger fra storkapitalens lobbyer. Deretter lager politikerne sine kompromisser bak Ministerrådets polstrede dører, for i neste omgang å overkjøre sine nasjonalforsamlinger med fullbyrdede fakta. Denne beslutningsprosessens mangel på demokratisk legitimitet er utvilsomt en viktig grunn til at opinionen i Vest-Europa er blitt stadig mer likegyldig og endog negativ til EF-prosjektet.

I løpet av de 35 årene mellom Roma-traktaten og 1992 ble Europas folkemasser politisk «modernisert». Velstandsøkning, utdanningseksplasjon, økt yrkesdeltakelse blant kvinner, den offentlige sektors ekspansjon har undergravd gamle autoritære bindinger og gjort de europeiske underklassene langt mer aktive enn før. Alternativbevegelser, «borgerinitiativer» osv. hører til dagens orden. De gamle partimønstrene som i de vest-europeiske land har vist seg bemerkelsesverdig stabile siden utgangen av første verdenskrig, er i de senere årene blitt utsatt for store påkjenninger. I de økonomiske nedgangstidene siden slutten av 80-tallet har avstanden og skepsisen til politikerne økt. Anti-EF-bølgen i Europa siden 1992 uttrykker derfor ikke bare en motstand mot EF som sådant, men også motstand mot EF som et symbol på de politiske elitenes manipuleringer med Europas folkemasser. Det er en generell protest mot et politisk system i krise, hvor politikerne og apparatene kontinuerlig og i et voldsomt tempo «skaper fakta» lenge før den demokratiske legitimitet er i orden. Den norske sniktilpasningen til EF og EØS-innmeldingen er gode eksempler på dette, selv om de mest åpenbare eksemplene på krise finnes der selve partimønsteret er i oppløsning fordi de store partienes representativitet ikke lenger anerkjennes av folket. Dette er tilfelle iallfall i Italia og Frankrike i dag.

Ikke i noen sak er det så tydelig at folket står mot den politiske klassen som i EF-saken. Dette henger selvsagt sammen med at i denne saken står sosialdemokratiske og såkalt sosialistiske partier (Craxis og Gonzales' «sosialistiske» partier er så avgjort *såkalte*) sammen med konservative og borgerlig-liberale. Samtidig er det mer eller mindre skepsis overfor EF blant velgerne til begge de politiske hovedblokkene, riktignok på ulike premisser. I en slik situasjon ødelegges forestillingen om en avgjørende forskjell mellom en sosialdemokratisk og en borgelig blokk. Storkoalisjonen mellom Arbeiderpartiet og Høyre i viktige politiske saker er ikke noe særnorsk fenomen. Avgrunnen mellom folket og den politiske klassen utgjør et felles mønster fra

land til land. Dette mønstret har vi sett i Danmark, Frankrike og Sveits, såvel som i Norge.

Gjennom folkeavstemningene i Danmark i 1992 og 1993, det ytterst knappe ja-flertallet ved den franske folkeavstemningen den 20. september 1992, det sveitsiske nei til EØS, foruten den intense offentlige debatten i hele Vest-Europa, ble EFs dype legitimitetskrise åpenbar for alle. Pandoras eske hadde åpnet seg. Plutselig ble alle opptatt av EFs «demokratiunderskudd» – et tema som tidligere hadde vært forbeholdt EF-motstanderne. 1992 ble det året da – slik *Neue Zürcher Zeitung* uttrykte det – «EFs angst for folkets stemme» gjorde seg gjeldende. Men også – i en mer positiv formulering av samme avis – det året da EF-politikerne «oppdaget befolkningen som samtalepartner».² At det nå endelig er igang en kritisk gjennomtenkning av fenomenet EF, er vel det mest positive som kan sies om ettervirkningene av 1992. Enten vil politikernes angst for at demokrati betyr handlingslammelse føre til at debatten kveles, eller så vil demokratiet utløse et press nedenfra som i overskuelig fremtid vil bremse, ja kanskje paralisere, den videre integrasjonsprosessen i Europa.

Den andre store krisen i EF i 1992 var sammenbruddet i valutasamarbeidet, EMS. Det var en nær sammenheng mellom den politisk-demokratiske og den økonomiske krisen. Det danske nei ble en avgjørende katalysator for den skepsis mot substansen i EFs valutasamarbeid og dermed mot EFs unionsprosjekt som i lengre tid hadde vokst fram innen finanskreter. Valutahandlerne satte i gang en spekulasjonsbølge som i september 1992 resulterte i sammenbrudd for EMS, i og med at Italia og Storbritannia trakk seg fra samarbeidet og innførte flytende valutakurser, mens Spania, Portugal og Irland foretok kraftige devalueringer av sine valutaer. Dermed var grunnlaget for et europeisk valutasystem borte, og med det en av grunnpillarene i en økonomisk og monetær union. Dette ble åpenbart gjennom den siste krisen i EFs valutasystem i august 1993. Båndbredden som EF-valutene kan variere innenfor, ble drastisk utvidet, til $\pm 15\%$, som i virkeligheten betyr fri flyt for valutakursene. Sentralbankenes, spesielt Bundesbanks, intervensjonsforpliktelser ble tilsvarende redusert. Man ga altså etter for trykket fra de frie kapitalbevegelsene etter at sentralbankene forgjeves hadde intervenert i markedet. En intervensjon som kostet sentralbankene og dermed skatteyderne i EF-landene 1,5 milliarder D-mark bare i løpet av juli-augustkrisen 1993.³

Sammenbruddet i EMS ble *utløst* av Bundesbanks høyrentepolitikk, som på sin side skyldtes den vest-tyske regjeringens problemer i forbindelse med gjenforeningen. I valgkampen hadde forbundskansler Kohl lovet vest-tyskerne at skattene ikke skulle økes. Regjeringens eneste mulighet var dermed at staten måtte ta opp store lån i pengemarkedet for å finansiere gjenoppbyggingen i Øst-Tyskland. For å hindre en for dem uakseptabel inflasjon, satte dermed Bundesbank opp diskontoen til det høyeste nivå noensinne i dens historie, helt

i samsvar med hovedformålsparagrafen i Bundesbankgesetz («die Währung zu sichern»). Det høyere rentenivået i Tyskland medførte en voldsom kapitalflukt både fra EF-landene og andre land som hadde koblet sine valutaer til ECU, over i D-mark. For om mulig å bremse kapitalflukten og redde fastkurspolitikken, ble andre land tvunget til også å heve renten. Og de måtte til og med heve den langt over det tyske nivået, fordi D-marken, som en tradisjonelt «sterk» valuta med minimal devalueringssrisiko, så å si får en «tillitsbonus» i det internasjonale kapitalmarkedet.

I en situasjon med høy arbeidsløshet ble altså Tysklands europeiske partnere tvunget til å la rentene og dermed arbeidsløsheten øke ytterligere. Fastkurssystemet med koblingen til ECU gjorde det umulig for regjeringene i disse landene å føre en uavhengig rentepolitikk for å stimulere sine nasjonale økonomier. Men høsten 1992 eksploderte den tidsinnsstilte bomben, og i august 1993 ble altså EMS *de facto* oppløst.

Kortest mulig sagt var oppløsningen av EMS et uttrykk for at *et system med faste valutakurser er uforenlig med frie kapitalbevegelser*. Jo mer ulik produktivitets-, lønns- og prisutviklingen i de enkelte land er, desto sterkere blir denne uforenligheten. Disse tendensene kan sammenfattes i ulik *endringstakt* i gjennomsnittlige enhetskostnader uttrykt i felles valuta. Landene med høyest tilvekst i gjennomsnittlige enhetskostnader, vil etter en tid få store underskudd i utenrikshandelen og relativ svekkelse av sine valutaer. På den andre siden vil landene med lavest tilvekst i gjennomsnittlige enhetskostnader få handelsoverskudd og relativ styrking av sine valutaer. Handelsunderskuddene vil i sin tur drive fram forventninger om mulig devaluering som resulterer i økt kapitalutstrømning og dermed en ytterligere forverring av betalingsbalansen og svekkelse av de svake valutaer i en selvforsterkende prosess inntil systemet bryter sammen.

Dette må være elementær økonomisk kunnskap blant EF-strategene.⁴ Likevel valgte de altså kombinasjonen frie kapitalbevegelser og faste valutakurser i sitt forsøk på å bane vei for valutaunionen. Det ser ut til å være to grunner til at denne risikable ruten ble valgt. For det første er fri bevegelse av kapital et av Romtraktatens fire uantastelige grunnprinsipper, samtidig som faste valutakurser synes helt uomgjengelige i en overgangsfase til valutaunionen. For det andre trodde EF-strategene at de så å si kunne tvinge de realøkonomiske forhold i de enkelte land til å tilpasse seg deres politiske strategi for valutaunionen: Det ble forespeilet at hvis bare valutakursene forble uendret, så ville det virke *disiplinerende* på realøkonomien i landene med svake valutaer: Lavere lønnsvekst fremtvunget gjennom politisk iscenesatt økt arbeidsløshet, kombinert med reduksjon av statlige budsjettunderskudd og en strammere pengepolitikk i disse landene, skulle føre til «økonomisk konvergens». Lønnsarbeiderne i landene med svake valutaer skulle med andre ord bære hovedkostnadene for konvergensprosessen som synes nødvendig ved

etableringen av valutaunionen. I 1992 og 1993 raknet denne denne planen så ettertrykkelig at EF nå er ribbet for et troverdig program for realiseringen av en valutaunion.

Selv om det indre marked som trådte i kraft 1. januar 1993, ikke i alle henseende er et reelt fritt marked, er det EF som avtegner seg i dag, langt mer et marked enn en overnasjonal stat. Hittil er det altså de nykonservative tilhengerne av økonomisk deregulering og liberalisme og ikke de statsorienterte føderalistene som synes å trekke det lengste strået. Føderalismen har hele tiden fungert som EF-prosjektets ideologiske rasjonalisering. Dette gjelder ikke minst i dagens norske EF-debatt. Når føderalistene argumenterer, henettes vi til et *ideenes* Europa, slik det *burde* være ifølge føderalistene, ikke det faktiske, kapitalistiske Europa. Når Arbeiderpartiet vil ha Norge inn i EF «for å styre kapitalkreftene», så er det denne platoniske fiksjonen de vil melde seg inn i. Derfor må debatten med sosialdemokratiets EF-tilhengere dreie seg om *hvilket* Europa som er det virkelige.

Det avtegner seg stadig tydeligere to mulige utviklingsveier innen EF, og fra et sosialistisk standpunkt er begge like lite attraktive: Enten en union, med en sentralistisk stat som er sterk nok (på bekostning av den demokratiske legitimiteten) til å gripe inn når markedskreftenes frie spill skaper kaos og farlige sosiale spenninger. Eller – og dette er en langt mer sannsynlig utvikling – EF forblir et gigantisk dereguleringsprosjekt som ikke makter å utvikle noen effektiv politikk når det gjelder områder som arbeidsløshet, miljø, velferdsordninger osv. Vi får anarkistisk liberalisme på det økonomiske området, mens det blir overlatt til nasjonalstatene hver for seg å bøte på de verste negative virkningene av EFs økonomiske liberalisme.

De vest-europeiske statenes økonomiske liberalisering og deregulering og politikernes stadige henvisninger til en uavvendelig internasjonalisering og nødvendigheten av overnasjonal styring, henger nært sammen med regjeringenes tiltakende vegring mot å føre en aktiv økonomisk politikk for full sysselsetting. Denne vegringen begrunnes med at internasjonaliseringen skal være så langt fremskredet at nasjonalstatlig økonomisk styring ikke lenger er mulig; problemene må følgelig løses overnasjonalt. Men «internasjonaliseringen», i form av avskaffelse av nasjonalstatlig kreditt- og kapitalkontroll og generell økonomisk liberalisering og deregulering, er et *tilsiktet resultat* av de samme regjeringers politikk. EFs økonomiske deregulering vil på den annen side gjøre nasjonalstatlig politisk styring og dermed også folkelig, demokratisk kontroll illusorisk. Som *Der Spiegel* påpeker, resulterer ikke den økonomiske sammenflettingen i et «Europas Forente Stater»: «Istedet vokser det fram et marked uten stat, hvor politikken gradvis styrer mot sin egen avmektiggjøring.»⁵ Denne siste utviklingsmuligheten vil trolig bli realitet ikke bare fordi ekte liberalister (som f.eks. Thatcher-fløyen i Storbritannia) er motstandere av union, men i enda større grad fordi motstanden mot Den europeiske union som

har vokst i Europas folkemasser, viser at den er ribbet for enhver demokratisk legitimitet. På den andre siden er det en illusjon å tro at EF kan erstatte medlemsstatene i den økonomiske politikken. Her er det nok å vise til det faktum at EFs budsjett utgjør bare knappe 1,2 % av medlemslandenes bruttonasjonalprodukt (BNP). På toppmøtet i Edinburgh i desember 1992 ble det dessuten vedtatt et tak på EF-budsjettet på 1,27 % av BNP fram til 1999.⁶ Med en slik relativ størrelse på budsjettet har EF-staten ingen muligheter til å drive en effektiv aktiv finanspolitikk. Dessuten mangler EF de pengepolitiske instrumenter. I overskuelig fremtid kan EFs pengepolitikk i beste fall bare bli den tyske Bundesbanks deflasjonspolitik.

De siste årene er det blitt mer og mer tydelig for Europas folkemasser at jo mer «vellykket» integrasjonen og tilpasningen til markedskreftene er, desto større blir deres sosiale og økonomiske usikkerhet. Følgelig vekkes stadig større grupper til politisk bevissthet og opposisjon mot EF. Dette skjer både i nåværende EF-land og i søkerlandene. Integrasjonen som drives fram uten demokratisk legitimitet, fremkaller med andre ord desintegrasjon. Det er nettopp dette som har skjedd i tiden etter at Maastricht-traktaten ble undertegnet. Nasjonalstaten innen EF tvinges dermed til å konsolidere og styrke seg parallelt med utviklingen av EFs indre marked og økt økonomisk integrasjon. Dette paradoksale resultatet kommer av at den vesteuropeiske velferdsstaten hviler på et kompromiss mellom ulike krefter. Dette betyr at både de underklassegrupper som trues av EF-integrasjonen og den delen av næringslivet som føler seg sterkest utsatt i forhold til internasjonaliseringen, vil kreve at nasjonalstaten ivaretar deres interesser overfor EFs fremstøt. Disse grupperingene er tallmessig så betydelige at de ikke kan sees bort fra i politisk-demokratisk sammenheng.

Denne dialektikken mellom integrasjon og desintegrasjon har gjort seg gjeldende til og med i det mest EF-vennlige land i Europa, nemlig Tyskland. Også her har det kommet i gang en heftig diskusjon om EFs demokratiunderskudd og nasjonale interesser kontra EF-union. Denne diskusjonen ble kraftig stimulert av den tyske Forfatningsdomstolens meget forbeholdne godkjenning av Maastricht-traktaten.⁷ Men i Tyskland har det kommet til enda en viktig dimensjon som hører med i dagens bilde. De økonomiske belastningene ved at den vest-tyske regjeringskoalisjonen bestemte seg for rask og resolutt «overtakelse» av DDR, har vært enorme og langt større enn den tyske befolkningen ble forespeilet. Dette har medført en forverring av levekårene for det store flertallet av vest-tyskere. Før gjenforeningen var det bare Luxemburg blant EF-landene som hadde høyere BNP pr. innbygger enn Vest-Tyskland. Etter gjenforeningen har Tyskland falt ned på sjette plass, bak Luxemburg, Frankrike, Danmark, Belgia og Italia. Gjennomsnittlig BNP pr. innbygger i de øst-tyske delstatene er til og med lavere enn i Hellas og Portugal som hittil er blitt regnet som EFs fattighus.⁸

I denne situasjonen er det en økende uvilje mot Tysklands netto-overføringer til EF-kassa som er større enn fra noe annet EF-land. I perioden 1987-1992 var de samlede netto-overføringene på 89,5 milliarder D-mark (ca. 350 mrd. kroner). Bare i 1992 var de på 22 milliarder D-mark (vel 90 mrd. kroner), og Bundesbank anslår at de vil øke til ca. 30 milliarder D-mark pr. år i de nærmeste årene.⁹ Motstanden i befolkningen mot disse overføringene er blitt stadig sterkere de siste årene, og i en meningsmåling i oktober 1993 svarte bare 17 % ja på spørsmålet om Tyskland har fordeler av EF-medlemskapet.¹⁰ Denne holdningsendringen har påvirket de tyske lederne og medført en skjerpning av de økonomiske motsetningene innad i EF. Tyskland understreker nå sine egne nasjonale interesser på en helt annen måte enn tidligere i EFs historie.

Som følge av den økonomiske krisen har samtidig den franske befolkningens motstand mot EF-unionen blitt sterkere. Meningsmålinger i Frankrike viser at nei-stemmene mot Maastricht-traktaten har økt jevnt siden folkeavstemningen i september 1992 og nådde 54 % i november 1993. Parlamentsvalget i mars 1993 bekreftet denne utviklingen. Sosialistenes pro-EF-parti led et sviende nederlag mens gaullistene fikk 258 av de 577 plassene i parlamentet. Nesten hvert tredje parlamentsmedlem er nå erklært motstander av Maastricht-traktaten.¹¹ Frankrikes nye statsminister Edouard Balladur har varslet at han vil bremse integrasjonsprosessen og føre en mer proteksjonistisk politikk.

Kombinert med den tyske utviklingen etter gjenforeningen har dette medført en dramatisk svekkelse av aksene Bonn-Paris som har vært en grunnforutsetning for EF-integrasjonen helt siden begynnelsen. På denne bakgrunn er det lite sannsynlig at den skibbrudne monetære integrasjonen nå kan bli erstattet av en mer offensiv politisk integrasjon, der valutaunionen kan komme i stand under paraplyen av en allerede etablert politisk union. I den nåværende situasjonen med systematisk nedbygging av nasjonalstatlig økonomisk regulering, kombinert med effektene av det indre marked, er det mer sannsynlig at unionsstrategene forsøker å lappe sammen igjen EMS, kanskje med færre deltakerland med relativt «sterke» valutaer, i det som i realiteten blir en DM-blokk.

Etter at Walter Hallstein ble den første formann for Kommisjonen i det daværende EEC, uttalte han i en uformell sammenheng: «Som statsform er demokratiet fullstendig passabelt, hadde det ikke vært for valgene.»¹² En spøk man kunne le av, naturligvis. Hallstein betraktet imidlertid EF-prosjektet i et byråkratisk effektivitetsperspektiv. I dag har Europas politiske klasse tydeligvis kommet til den stilltiende innsikt at slikt spøker man ikke med. Mangelen på demokrati og fungerende legitimitetsmekanismer bør nå – også av norske EF-entusiaster – innrømmes som en hovedårsak til den nåværende krisen.

(Desember 1993)

Noter

- 1) *Neue Zürcher Zeitung*, 05.06.92
- 2) *Neue Zürcher Zeitung*, 19.09.92.
- 3) Jfr. den danske *Weekendavisen*, 06-12.08.93
- 4) Jfr. Klaus Reeh: «A Second Look at the Maastricht Treaty», *Intereconomics*, sept./okt. 1993, s. 222-230. Forfatteren er tjenestemann i EF-kommisjonen. Artikkelen kan derfor oppfattes som en kraftig selvkritikk. Han skriver blant annet: «Veien som ble valgt i Maastricht, ... viser seg å være for ustabil og skjør, kanskje til og med ikke gangbar og direkte farlig (s.222)... 'Maastricht-veien' (til valutaunionen) er langt i fra å være en stabiliserende strategi... Det er en strategi med høy risiko fordi at når tilliten er vekk, finnes det ingen ting som kan hindre (konvergens-)gapet i å utvide seg. Og straks tilliten er borte, vil det bli stadig vanskeligere å gjenreise den fordi gapet utvider seg (s. 224-225)... De seneste hendelsene har gjort det åpenbart at de dynamiske egenskapene ved 'Maastricht-veien' ikke er særlig betryggende; de er faktisk skremmende (s.229)».
- 5) *Der Spiegel* Nr. 11, 15.03.93
- 6) Jfr. f.eks. Peter Zangl: «The Financing of the Community after the Edinburgh Council», *Intereconomics* May/June 1993, s. 111-117; og *Die Zeit* Nr. 52, 18.12.92, s. 27.
- 7) Jfr. f. eks. to ulike innlegg mot Maastricht: «Dieser Vertrag von Maastricht sollte nicht ratifiziert werden», *Handelsblatt*, 26-27.06.93, s. 8, undertegnet av åtte professorer fra forskjellige tyske universiteter; og Rudolf Augsteins lederartikkel «Neues vom Turmbau zu Babel» foruten reportasjen «Balsam für eine Leiche», *Der Spiegel* Nr. 42, 18.10.93, s. 28-32.
- 8) Jfr. Klaus-Peter Schmid: «Ein schlechtes Geschäft», *Die Zeit* Nr. 48, 26.11.93, s. 36.
- 9) Jfr. *ibid.*
- 10) Jfr. *Die Zeit* Nr. 42, 15.10.93, s. 1.
- 11) Jfr. Ludwig Siegele: «Brüssel ist an allem schuld», *Die Zeit* Nr. 47, 19.11.93, s. 5.
- 12) Sitert etter E. Wickert: «Bis die Maschine im Luftreich der Bürokraten leerläuft», *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 15.10.92. Wickert er forhenværende vest-tysk ambassadør i Romania og Kina.